

PAPER DETAILS

TITLE: HAKKÂRÎ'DE TESPİT EDİLEN 20. YÜZYILA AİT NAMAZLIKLAR

AUTHORS: Güler YILMAZ

PAGES: 509-535

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2282728>

HAKKÂRİ'DE TESPİT EDİLEN 20. YÜZYILA AİT NAMAZLIKLAR

20TH CENTURY PRAYER RUGS DETECTED IN HAKKARI

Güler Yılmaz*

Öz

Hakkâri, dokuma bakımından Anadolu'nun zengin illerinden biridir. Dokumacılığın gelişmesinde ve çeşitlenmesinde yaşam koşulları, iklim ve geçim kaynakları etkili olmuştur. Hakkâri'nin coğrafi konumundan dolayı geçim kaynakları arasında tarım ve hayvancılık önemli rol oynamaktadır. Hayvancılıkla uğraşan kişiler sadece yiyecek içecek gibi ürünleri üretmemiş aynı zamanda koyunun yününden ve keçinin kılından da faydalanmıştır. Hakkâri ve ilçelerinde, yün ve kıl malzemeyle halı, kilim, mêzer ve namazlık gibi gündelik hayatta kullanılacak ihtiyaca yönelik çeşitli dokumalar yapılmıştır. Hakkâri dokumaları, geçmişi günümüze hatta geleceğe bağlayan önemli birer somut kültür varlıklarıdır. Bu çalışmada; namazlık olarak üretilen dokumalar ele alınmıştır. Hakkâri merkezi olmak üzere; Çukurca, Yüksekova, Derecik ve Şemdinli ilçeleri ve köylerinde alan araştırması yapılarak 33 namazlık örneğine ulaşılmıştır. Ulaşılan örnekler içinden benzer özelliklere sahip olan 14 namazlığın teknik, desen, renk ve kompozisyon özellikleri incelenmiştir. Sonuç kısmında diğer yörelerde dokunan örnekler ile karşılaştırma yapılarak bu namazlıkların önemi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dokuma, Hakkâri, Mêzer, Namazlık, Seccade.

Abstract

Hakkâri is one of the wealthiest provinces of Anatolia in terms of weaving. Living conditions, climate and livelihoods have been effective in the development and diversification of weaving. Because of Hakkari's geographical location, agriculture and livestock play an important role in livelihoods. Animal husbandry not only produced food-like products, but also used sheep's wool and goat's hair. In Hakkâri, with wool and clay materials, various documents have been made to be used for everyday needs, such as rugs, rugs, mêzers. Hakkâri texts are an important tangible culture that connects the past with the present and even to the future. This work focuses on documents produced in prayer rugs. Hakkâri being to be central, there were 33 examples of prayer rugs in the cities and villages of Çukurca, Yüksekova, Derecik and Şemdinli. 14 prayer rugs with similar features were examined, including the technical, pattern, color, and composition. The result was a comparison between the weavings in other locations, to determine the importance of these prayer rugs.

Keywords: Weaving, Hakkâri, Mêzer, Prayer Rug, Prayer Mat.

1. Giriş

Anadolu Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan dokumalar, bir milletin kültürünü en iyi yansıtan el sanatlarından biridir. Anadolu'nun birçok yöresinde halı, kilim, kumaş gibi çeşitli dokumalar yapılmaktadır. Bu dokumaların zemininde tercih edilen renk ve motifler bazen insanların anlatamadıkları hüznlerini ve sevinçlerini karşı tarafa aktarmada önemli bir mesaj

Araştırma Makalesi // Başvuru tarihi: 01.03.2022- Kabul tarihi:20.06.2022.

*Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, guleryilmaz@yyu.edu.tr.
<https://orcid.org/0000-0003-4986-7281>.

yolu olmuştur. Bazen de günlük hayatta kullanmak için çeşitli ihtiyaçlarına cevap verme adına dokuma yaptıkları bilinmektedir. Bahsedilen dokumalardan biri de namazlık ya da seccade olarak isimlendirilen dokumalardır. Bu çalışma ise Hakkâri'de bulunan dokuma namazlıkları kapsamaktadır. Amacımız daha önce çalışılmamış olan bu eserlerin tasnif ve belgeleme çalışmasını yaparak bilim dünyasına tanıtmaktır.

Hakkâri namazlıklarına geçmeden önce namazlık ve namazlığın tarihsel gelişimi hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse, namazlık; bir kişinin namaz kılabilceği ebatlarda dokunan, kullanılmadığı zamanlarda toplanıp kaldırılan ve üzerinde genellikle sembolik bir mihrap nişi bulunan yer yaygısına (Deniz, 2000:75) denilmektedir. Kilim, sumak, cicim, zili ve halı gibi farklı tekniklerde dokunan, sanatsal ve kültürel anlamda mihenk taşlarımızdan biri olan namazlıklar; ibadet için temiz bir alan oluşturarak kendilerine özgü kandil, mihrap, ibrik gibi dini içerik barındıran süsleme tarzına da sahiptirler (Etikan, 2007:546-547). Namazlık ve seccade genellikle aynı şeymiş gibi verilmiş olsa da seccadeler namazlıklardan daha büyük ölçülerde dokunmaktadır. Ayrıca seccadeler namazlıklar gibi toplanıp kaldırılmaz, devamlı yerde serili olan dokumalardır (Deniz, 2000:75). Seccade, Arapça "secde" kelimesinden türetilmiş olup, üzerinde namaz kılınacak küçük halı anlamına gelmektedir (Bayraktaroğlu, 1999:57). Ancak "Türkiye'de seccade yerine namazlık veya namazlağ kelimeleri kullanılmaktadır" (Bozkurt, 2009:269). Bu çalışmada ise, ele alınan örneklerin boyutları 60x100 cm ile 85x132 cm ölçüleri arasında değiştiğinden dolayı seccade yerine namazlık kelimesi kullanılmıştır.

2. Dokuma Namazlıklar

Türk sanatında MÖ IV.-III. yüzyıla tarihlendirilen halı ve yırtık kilim parçalarıyla, MÖ V-III. yüzyıla tarihlendirilen Gördes düğümlü Pazırık halısı en eski dokuma örneklerini oluşturmaktadır (Sözen, 1998:168). Dokumanın Orta Asya'dan dünyaya yayıldığı yadsınamayacak gerçeklerden biridir. Nitekim halının İslam sanatında yaygınlaşması ve tanınması da Türkler sayesinde olmuştur (Aslanapa, 1987:12). Namazlık da İslamiyet'le beraber ortaya çıkan dokumalardan biridir. Seccade olarak da adlandırılan bu yaygıların net bir tarihi olmamakla beraber erken İslam döneminden beri kullanıldığı bilinmektedir (Bozkurt, 2009:269). Nitekim Hz. Muhammed'in "humre" üzerinde namaz kıldığı rivayet edilmektedir. Humre, küçük veya normal hasır namazlığa

verilen isimdir. Erken dönemlerde humre üzerinde namaz kılmanın doğru bulunduğunu rivayet eden hadisler bulunmaktadır (İbn Mace, 2012:677).

Anadolu'da en eski seccade örneklerinin XV. yüzyıla ait Sivrihisar Şeyh Baba Yusuf Tekkesi'nde (Aslanapa, 1987:145) ve Konya Kılıçaslan kümbetinde bulunduğu bilinmektedir (Bozkurt, 2009:296). 1469 yılından 1562 yılına kadar Avrupa ressamalarının tablolarında Osmanlı dönemi seccadelerinin görülmesinde, özellikle Bellini tipi ve benzeri seccadelerin Batı Avrupa, Venedik ve Kuzey İtalya'ya ihraç edilmesi etkili olmuştur (Aslanapa, 1987:146). XVII.-XVIII. yüzyıl Uşak, Gördes, Kula, Lâdik, Milas, Bergama, Sivas ve Kırşehir gibi yörelerde dokunan seccadeler, Selçuklu ve Osmanlı halı geleneğini devam ettirmekle birlikte, kendilerine has zevklerle de harmanlanmışlardır (Bayraktaroğlu, 1999:58). Ancak XIX. yüzyılda Anadolu'nun tümünde bir gerileme, motiflerde karmaşa ve kalitede bir düşüklük söz konusudur (Aslanapa, 1987:156).

3. Kullanılan Araç, Gereçler ve Teknikler

Hammadde: Hakkâri yöresinde küçükbaş hayvancılığın çok fazla yapılmasından dolayı namazlık üretiminde yün kullanılmıştır. Hammaddenin bol bulunması, yöredeki insanların yaşam biçimleri, kullanışlılıkları ve estetik anlayışları, dokumaları şekillendirmiştir. Hakkâri'de koyunlar Haziran ve Ağustos olmak üzere yılda iki kez şenlik eşliğinde kırılmaktadır. Temizlenen yün metal dişli yün taraklarında taranır, teşi ile eğirme işlemi yapılarak dokumaya hazır hale getirilmektedir.

Tezgâh: Yörede namazlık dokumasında "tevni" adı verilen yer tezgâhı, "istar" tezgâh ve son dönemlerde ise "kamçılı" tezgâh olmak üzere 3 çeşit tezgâh kullanılmıştır. Mêzer ve kilim türünde olan namazlıkların yapımında "tevni" tezgâhı, halı olarak dokunan namazlıklar için "istar" tezgâh ve son dönem dokunan yine yörede mêzer olarak adlandırılan namazlıklar ve ciciimlerde için "kamçılı" tezgâh tercih edilmiştir.

Kirkit: Dokumalarda düğüm ve atkılar sıkıştırmak için kullanılan araca verilen isimdir. Yörede "hepik" adı verilen hem ahşap hem de metal kirkit kullanılmıştır. Bazı kirkitler; daire, çarpı, hayat ağacı gibi geometrik motifler ve Oğuz damgalarına benzer işaretlerle bezenmiştir.

Dokumaya Hazırlık: Gerek havlı gerekse havsız dokumalarda yün kullanılmıştır. Yünlerin yanı sıra düz dokumalarda az da olsa sentetik ipler de tercih edilmiştir. Yünleri boyarken yöredeki runas (kök boya Rubia Tinctorum), soğan kabuğu, ceviz kabuğu, mazi, nar kabuğu, sumak, ekli

otu ve tırşok gibi bitkiler kullanılmıştır. Ayrıca kırmızı rengi için runas, siyah için yeşil ceviz kabuğu ve meşe ağacı, turuncu için nar kabuğu ve sarı için şilemar (sütlege) bitkisi tercih edilmiştir. Bitkilerin yanı sıra İsraili Ağu Efendi adında bir satıcıdan pembe, yeşil ve mavi renk veren kimyasal toz boya ları satın alarak yünleri kendileri boyamışlardır. Yünler, şap ve ekşi yeşil elma ile mayalanmıştır (Düzen, Sözlü görüşme, 2018; Yaşar, Sözlü görüşme, 2018). Bu işlem neticesinde yünler dokumaya hazır hale getirilmiştir.

Dokuma Tekniğı: Hakkâri namazlıklarında çözü yüzlü dokuma, düz dokuma, ilikli-iliksiz düz dokuma, sarma konturlu kilim, atkı yüzlü seyrek motifli cicim, sivri uçlu dimi dokuma ve halı teknikleri kullanılmıştır.

4. Renk, Motif ve Kompozisyon Özellikleri

Hakkâri'de bulunan namazlıkların zemininde; siyah, bordo, kahverengi, kırmızı ve mavi gibi koyu renkler tercih edilmiştir. Motiflerde ise; siyah, kırmızı, sarı, beyaz, krem, bordo, pembe, yeşil, turuncu ve lacivert renkleri kullanılmıştır.

Hakkâri'de tespit edilen namazlıklar, motif ve kompozisyon özelliğı bakımından ilçelere göre kendi içerisinde çeşitlilik göstermektedir. Halı olarak dokunan namazlıklara daha çok Şemdinli ve köylerinde ulaşılmıştır. Bu örnekler Hakkâri'nin eski aşiretlerinden olan, Herki kadınları tarafından dokunmuştur. Halı namazlıkların zemin ve bordür bölümünde, sözlü görüşmeler yapılan kişilerden alınan bilgilere göre, özellikle Irak'taki camilerin dış görünüşleri, mihrap nişleri, sütun ve kandil motiflerinden oluşan kompozisyon düzenlemelerinin yapıldığı öğrenilmiştir. Ayrıca Süleymaniye'deki camilerle gerek ana kubbe gerekse minarenin soğan kubbesi bakımından benzerlikleri dikkati çekmektedir. Irak'taki motiflerin burada kullanılmasında, Herki aşiretinin bir kolunun Irak'ta bulunması etkili olmuştur. Devamlı iletişim halinde oldukları için, bu etkileşim Hakkâri ve ilçelerinde yapılan dokumalara da yansımıştır. Ayrıca bu namazlık örneklerinde Irak'taki halıların yanı sıra Selçuklu halılarında görülen göbek şeklinde (madalyonlu) yıldız motifleri ve sekizgenlerin de kullanıldığı görülmektedir.

Düz dokuma namazlıklarda ise; akrep, elibelinde, koçboynuzu, muska, çengel, su yolu, kurtağı, altıgen, hayat ağacı, keçi izi, tarak, göz, muska, nazarlık, bukağı, saçbağı, küpe, yıldız,

kuş, cami ve mihrap nişi motifleri görülmektedir. Kadınlar dokudukları bu motiflerin anlamını bilmeden, gelenek haline gelen ve bilinen desenleri tercih etmişlerdir.

Namazlıklarda merkezi ve dikey ekseninde gelişen bir kompozisyonla motifler yüzeye işlenmiştir.

5. Hakkârî'de Tespit Edilen Namazlık Örnekler

Örnek No: 1

İnceleme Tarihi: 09.11.2018

Bulunduğu Yer: Kamuran Eren'in Evi, Altınsu (Şapatan) Köyü, Şemdinli

Ölçüleri (En/Boy): 60x100 cm

Çözü-Atkı-İlme İpi: Yün

Dokuma Tekniği ve Düğüm Çeşidi: Halı, Gördes (Türk) Düğümü

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Namazlık olarak kullanılan dokuma, Herki aşiretinden Sürme Eren tarafından 1960-65 yılları arasında dokunmuştur. Dikdörtgen formlu dokuma, bordür ve iç zeminden oluşmaktadır. Dokumanın iç zemininde kible yönünde iki ve üç şerefeli dört minaresi bulunan alemlî bir cami yer almaktadır. Namazlığın alt kısmında ise mihrap nişinin ortasında iri, askılı bir kandil motifi, sağ ve sol kenarlarında sütunlar bulunmaktadır. Bordür kısmında ise, zikzaklardan oluşan geometrik bir düzenleme görülmektedir (Görsel 1, Çizim 1).

Görsel 1. Halı Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Altınsu Köyü, Kamuran Eren'in Evi, 09.11.2018.

Örnek No: 2**İnceleme Tarihi:** 09.11.2018**Bulunduğu Yer:** Necdet Gezer'in Evi, Dereyanı (Gülkan) Mezrası-Konur Köyü, Şemdinli**Ölçüleri (En/Boy):** 61x105 cm**Çözü-Atkı-İlme İpi:** Yün**Dokuma Tekniği ve Düğüm Çeşidi:** Halı, Gördes (Türk) Düğümü

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Namazlık olarak kullanılan dokuma 1993 yılında Dilber Gezer tarafından dokunmuştur. Dikdörtgen formlu dokuma, bordür ve iç zeminden oluşmaktadır. İç zemininde alınlık olarak adlandırılan kısımda namazlığın dokunduğu tarih bilgisi bulunmaktadır. Namazlığın iç zemini ortadan iki bölüme ayrılmaktadır. İlk bölümde; iki minareli, piramidal külahlı örtülü ve revaklı bir caminin giriş cephesi; ikinci bölümde ise, akrep ve çengel motifleri yer almaktadır. Bordür ise, birbirini tekrar eden altıgenler ve aralarda saç bağı motifleri ile düzenlenmiştir (Görsel 2a).

Görsel 2a. Halı Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Konur Köyü, Necdet Gezer'in Evi, 09.11.2018

Örnek No: 3**İnceleme Tarihi:** 09.11.2018**Bulunduğu Yer:** Necdet Gezer'in Evi, Dereyanı (Gülkan) Mezrası-Konur Köyü, Şemdinli**Ölçüleri (En/Boy):** 61x100 cm**Çözü-Atkı-İlme İpi:** Yün

Dokuma Tekniği ve Düğüm Çeşidi: Halı, Gördes (Türk) Düğümü

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Halı namazlık Dilber Gezer tarafından 45 yıl önce dokunmuştur. Namazlığın iç zemini iki bölüme ayrılmıştır. Alt bölümde soğan kubbeli bir mihrap nişi yer almaktadır. Mihrap nişinin yanlarında hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Üst bölümde ise altı tane hayat ağacı yan yana sıralanmıştır. Hayat ağacının kolları farklı renklerle oluşturulmuştur. Kenar bordürü ise siyah konturlu, ters-düz şekilde yerleştirilmiş üçgenlerden oluşan geometrik düzenleme ile tamamlanmıştır (Görsel 2b, Çizim 2).

Görsel 2b. Halı Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Konur Köyü, Necdet Gezer'in Evi, 09.11.2018.

Örnek No: 4

İnceleme Tarihi: 01.09.2018

Bulunduğu Yer: Cebraail Seven'in Evi, Dereyanı (Gülkan) Mezrası-Konur Köyü, Şemdinli

Ölçüleri (En/Boy): 66x100cm

Çözü-Atkı-İlme İpi: Yün

Dokuma Tekniği ve Düğüm Çeşidi: Halı, Gördes (Türk) Düğümü

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Namazlık olarak kullanılan dokuma Marya Seven tarafından 40 yıl önce dokunmuştur. Dikdörtgen formlu dokuma, bordür ve iç zeminden oluşmaktadır. İç zemin ortadan iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde bir caminin taç kapısı tasvir edilmiştir. Cami dört minareli, minareler şerefesiz ve mazgal pencerelidir. Yapı düzgün olmayan bir kubbeye örtülüdür. Taç kapının her iki yanında bir sütunla bölünmüş ikili sivri kemerli revak düzenlemeleri

görölmektedir. İkinci bölümde ise vevv çizgilerle donatılmış iki sütun ve ortada sarkıtılmış bir kandil motifi yer almaktadır. Bordür ise kenar suyu ile düzenlenmiştir (Görsel 3, Çizim 3).

Görsel 3: Halı Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Konur Köyü, Cebraıl Seven'in Evi, 01.09.2018.

Örnek No: 5

İnceleme Tarihi: 09.11.2018

Bulunduğu Yer: Muhyettin Gezer'in Evi Dereyanı (Gülkan) Mezrası-Konur Köyü, Şemdinli

Ölçüleri (En/Boy): 61x100 cm

Çözü-Atkı-İlme İpi: Yün

Dokuma Tekniği ve Düğüm Çeşidi: Halı, Gördes (Türk) Düğümü

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Halı namazlık Bedrihan Gezer tarafından yaklaşık 40-50 yıl önce dokunmuştur. Dikdörtgen formlu dokuma, bordür ve iç zeminden oluşmaktadır. İç zemin iki bölüme bölünmüştür. İlk bölümde altı tane hayat ağacı yan yana verilmiştir. Hayat ağacının kolları pembe, turuncu, mavi ve lacivert renkleriyle bezenmiştir. İkinci bölümde ise üçlü mihrap nişi içerisinde iki tane külahla sonlanan minare işlenmiştir. Minarelerin ortasında ise minyatür şeklinde iki minareli cami bulunmaktadır. Namazlığın ortası yıpranmıştır. Bordürde ise; siyah konturla çevrelenmiş pembe, turuncu, gri ve lacivert renklerle içleri bezenen ters-düz üçgen düzenlemeler yer almaktadır (Görsel 4a).

Görsel 4a. Halı Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Konur Köyü, Cebraail Seven'in Evi, 09.11.2018.

Örnek No: 6

İnceleme Tarihi: 09.11.2018

Bulunduğu Yer: Muhyettin Gezer'in Evi Dereyanı (Gülkan) Mezrası-Konur Köyü, Şemdinli

Ölçüleri (En/Boy): 71x112 cm

Çözü-Atkı-İlme İpi: Yün

Dokuma Tekniği ve Düğüm Çeşidi: Halı, Gördes (Türk) Düğümü

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Namazlık olarak kullanılan dokuma, Bedrihan Gezer tarafından yaklaşık 40-50 yıl önce dokunmuştur. Dikdörtgen formu dokuma, bordür ve iç zeminden oluşmaktadır. İç zemin ortadan iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde piramidal külahla sonlanan bir taç kapı ve her iki yanında mazgal pencereli, ikişer minare yer almaktadır. Taç kapının bordürleri, pembe ve mavi renklerle oluşturulmuş geometrik motiflerle hareketlendirilmiştir. İkinci bölümde ise üçlü mihrap nişi bulunmaktadır. İki kenardaki nişin içerisinde minare, ortadaki nişte ise kollarla düzenlenmiş dikdörtgen çerçeveye sınırlandırılmış yeşil boyalı çift minareli cami ve aşağısında küpe ve yıldız motifi yer almaktadır. Bordürde ise içleri pembe, yeşil, turuncu, gri, lacivert ve

hardal sarısı renklerle doldurulmuş ters-düz üçgenlerden oluşan bir geometrik düzenleme bulunmaktadır (Görsel 4b).

Görsel 4b. Halı Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Konur Köyü, Muhyettin Gezer'in Evi, 09.11.2018.

Örnek No: 7

İnceleme Tarihi: 09.11.2018

Bulunduğu Yer: Şahap Bilici'nin Evi, Dereyanı (Gülkan) Mezrası-Konur Köyü, Şemdinli

Ölçüleri (En/Boy): 62x110 cm

Çözümlü-Atkı- İlme ipi: Yün

Dokuma Tekniği ve Düğüm Çeşidi: Halı, Gördes (Türk) Düğümü

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Namazlık olarak kullanılan dokuma, Beybun Bilici tarafından yaklaşık 40-45 yıl önce dokunmuştur. Dikdörtgen formlu dokuma, bordür ve iç zeminden oluşmaktadır. İç zeminde dört minareli, simetrik olmayan kubbeli, sivri kemerli üç mihrap nişli bir caminin tasviri yer almaktadır. Minarelerin dördünde de ikisi düz ikisi ters yöne bakan hilal şeklinde alem bulunmaktadır. Minarelerin aralarında iki tane de kule yer almaktadır. Ortadaki sivri kemerli nişin içerisinde iri askılı bir kandil, yan nişlerde ise iç içe geçmiş iki altıgen motifli

görülmektedir. Bordürde ise; pembe, beyaz, mor, gri, turuncu ve yeşil renkli zikzaklardan oluşan ters-düz üçgenler bulunmaktadır (Görsel 5, Çizim 4).

Görsel 5. Halı Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Konur Köyü, Şahap Bilici'nin Evi, 09.11.2018.

Örnek No: 8

İnceleme Tarihi: 31.08.2018

Bulunduğu Yer: Nurettin Çiftçi'nin Evi, Bağlar (Nehri) Köyü-Şemdinli

Ölçüleri (En/Boy): 66x110 cm

Çözü-Atkı- İlme ipi: Yün

Dokuma Tekniği ve Düğüm Çeşidi: Halı, Gördes (Türk) Düğümü

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Halı namazlık Hatice Çiftçi tarafından 1957 yılında dokunmuştur. İç zeminde dikey ekseninde iki tane sekiz kollu yıldız motifi yer almaktadır. Yıldız motiflerinin içerisinde ve alt köşelerinde stilize güller görülmektedir. Alınlık kısmında “Bismillah” lafzı bulunmaktadır. Bordürde su yolu motifi yer almaktadır. Namazlığın alt kısımları genişken, yukarıya doğru daralma söz konusudur (Görsel 6).

Görsel 6. Halı Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Bağlar Köyü, Nurettin Çiftçi'nin Evi, 31.08.2018.

Örnek No: 9

İnceleme Tarihi: 29.06.2018

Bulunduğu Yer: Fatma Aldıran'ın Evi, Akçalı (Gezne) Köyü-Hakkâri

Ölçüleri (En/Boy): 68x109 cm

Çözümlü-Atkı-Bezeme İpi: Yün-Sentetik

Dokuma Tekniği: İlikli-İliksiz Düz Dokuma, Sarma Konturlu Kilim

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Fatma Aldıran tarafından yaklaşık 35-40 yıl önce dokunmuştur. Namazlığın zemininde dikey eksende yerleştirilmiş, akrep ve çengel motifleriyle çevrelenmiş koçboynuzu bulunmaktadır. Çengellerin ortasında bukağı ve köşesinde kurtağzı motifi yer almaktadır. Ayrıca motiflerin aralarına ve köşelerine keçi izi motifi yerleştirilmiştir. Zemini, yatay eksende çengel, dikey eksende su yolu ve çengel motifleriyle doldurulmuş bir bordür çevrelemektedir (Görsel 7, Çizim 5-8).

Görsel 7. Kilim Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Akçalı (Gezne) Köyü, Fatma Aldıran'ın Evi, 29.06.2018.

Örnek No: 10

İnceleme Tarihi: 29.06.2018

Bulunduğu Yer: Arif Kılıç'ın Evi, Yeni Yol (Briman) Mezrası, Hakkâri

Ölçüleri (En/Boy): 76x128 cm

Çözü-Atkı-Bezeme İpi: Yün-Sentetik

Dokuma Tekniği: İlikli-İliksiz Düz Dokuma, Sarma Konturlu Kilim

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Rukiye Kılıç tarafından 40-45 yıl önce dokunmuştur. Namazlığın zeminindeki motifler dikey ekseninde yerleştirilmiştir. Zeminde elibeline motifi ve bu motifi çevreleyen akrep yer almaktadır. Bu düzenleme iki kez tekrarlanmıştır. Köşelerde ve orta boşluklarda kurtağzı, çengel, tarak, küpe ve keçi izi motifleri yer almaktadır. Bordürde yatay düzenlemede koçboynuzu ve zikzak motifi, dikey düzenlemede ise eşkenar dörtgenlerin oluşturduğu geometrik süsleme görülmektedir (Görsel 8, Çizim 9-12).

Görsel 8. Kilim Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Yeni yol (Briman) Mezrası, Arif Kılıç'ın Evi, 29.06.2018.

Örnek No: 11

İnceleme Tarihi: 25.06.2018

Bulunduğu Yer: Hayriye Demir'in Evi, Bağışlı (Şivelan) Köyü-Hakkâri

Ölçüleri (En/Boy): 84x132 cm

Çözü-Atkı İpi: Yün-Sentetik

Dokuma Tekniği: Hem Çözgüde Hem Atkıda Sivri Uçlu Dimi Dokuma

Motif ve Kompozisyon Özelliği: İki şak halinde dokunarak afşin dikişiyle birleştirilmiştir. Namazlığın zemininde dikey ekseninde iki parçanın birleşmesiyle mihrap nişi oluşturulmuştur. Mihrap nişinin her iki yanında simetrik ve yatay şekilde yan yana minare ve kubbe tasvirlerine yer verilmiştir. Zemini, kenarlarda üç sıra halinde içleri boş bordürler çevrelemektedir (Görsel 9, Çizim 13).

Görsel 9. Sivri Uçlu Dimi Dokuma Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Bağışlı (Şivelan) Köyü, Hayriye Demir'in Evi, 25.06.2018.

Örnek No: 12

İnceleme Tarihi: 26.06.2018

Bulunduğu Yer: Temel Çelikhan'ın Evi, Doğanyurt (Piran) Köyü-Hakkâri

Ölçüleri (En/Boy): 80x120

Çözü-Atkı- Bezeme İpi: Yün, Yün-Sentetik

Dokuma Tekniği: Çözgü Yüzlü Dokuma (Çözgüden Dikine Desenlendirme)

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Zahide Çelikhan tarafından 30 yıl önce dokumuştur. Namazlık iki şak halinde dokunarak afşin dikişiyle birleştirilmiştir. Kibleyi göstermesi için alınlık kısmına bir tane düğme eklenmiştir. Namazlığın zemini şeritlere ayrılmıştır. Şeritlerin içerisi ise; çengel, eşkenar dörtgenler, göz ve küpe motifleriyle doldurulmuştur. Bordürler sade bırakılmıştır. Namazlığın alt tarafında saçak yoktur (Görsel 10, Çizim 14-16).

Görsel 10. Çözü Yüzlü Dokuma Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Doğanyurt (Piran) Köyü, Temel Çelikhan'ın Evi.

Örnek No: 13

İnceleme Tarihi: 25.06.2018

Bulunduğu Yer: Ali İhsan Aydın'ın Evi, Bağışlı (Şivelan) Köyü-Hakkâri

Ölçüleri (En/Boy): 80x126 cm

Çözü-Atkı-Bezeme İpi: Yün, Yün-Sentetik

Dokuma Tekniği: Atkı yüzlü Seyrek Motifli Cicim

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Namazlık iki şaklı dokunup afşin dikişiyle birleştirilmiştir. Zeminde yıldız ve küpe motifleri yer almaktadır. Kible yönündeki ayetlik kısmında ise karşılıklı ve stilize işlenmiş muhabbet kuşu motifi ve düğme bulunmaktadır. Şaklar simetrik bir şekilde dokunmuştur. Bordür sade tutulmuştur (Görsel 11).

Görsel 11. Atkı Yüzlü Seyrek Motifli Cicim Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Bağışlı (Şivelan) Köyü, İhsan Aydın'ın Evi, 25.06.2018.

Örnek No: 14

İnceleme Tarihi: 29.06.2018

Bulunduğu Yer: Nusret Avcı'nın Evi, Yeni yol (Briman) Mezrası, Hakkâri

Ölçüleri (En/Boy): 83x124 cm

Çözü-Atkı-Bezeme İpi: Yün, Yün-Sentetik

Dokuma Tekniği: Atkı yüzlü Seyrek Motifli Cicim Tekniği

Motif ve Kompozisyon Özelliği: Güzel Avcı tarafından 40 yıl önce, iki şaklı dokunmuştur. Şaklar afşin dikişiyle birleştirilmiştir. Her iki şakın kible kısmında farklı renklerle oluşturulmuş bereket motifi yer almaktadır. Ancak orta kısımda yer alan motifler bir tarafta akrep, diğer tarafta koçboynuzu olmak üzere farklı şekillerde düzenlenmiştir. Alt tarafta bulunan motiflerde de farklılık dikkatleri çekmektedir. Bir tarafta muska, diğer tarafta koçboynuzu motifi yer almaktadır. Namazlığın yıpranan yerleri yama tekniğiyle tamir edilmiştir (Görsel 12).

Görsel 12. Atkı Yüzlü Seyrek Motifli Cicim Namazlık, Fotoğraf: Güler Yılmaz, Yeni yol (Briman) Mezarası, Nusret Avcı'nın Evi, 29.06.2018.

6. Değerlendirme

Yöredeki namazlıklar dokuma türüne göre havlı ve düz dokuma olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmiştir. Havlı dokuma namazlıklarda desen ve zemin çözgü iplikleriyle oluşturulmuştur. Bu gruptan 8 örnek katalog bölümünde tanıtılmıştır (Görsel 1-6).

İki veya daha fazla iplikle dokunan, düğümsüz ve havsız düzenlenen yaygılara, düz dokuma adı verilmektedir. Kilim, cicim, zili ve sumak gibi düz dokumalarda teknik farklılıklarından dolayı çeşitlilik söz konusudur (Deniz, 2000:77). Anadolu'da kilim, cicim, sumak gibi düz dokuma yaygıların tarihi MÖ 3000-2000'lere kadar indiği bilinmektedir. Nitekim MÖ VII. yüzyıl Frigyalılara ait sumak ve cicim de bulunmuştur (Acar, 1975:15). Bu çalışmada yer alan düz dokumalı namazlıklar, ilikli-iliksiz kilim ve çözgü yüzlü cicim teknikleriyle dokunmuştur (Görsel 7-12).

İlikli-iliksiz kilim namazlık kapsamında iki örnek bulunmaktadır. Renkli atkılar, çözgülerin arasına bir alttan bir üstten geçirilerek kendi renginin deseninde geri dönerek yapılır. Motif çevresindeki boşluklar, farklı bir renkle yukarıya doğru dikey ve çapraz şekilde sarılmasıyla oluşturulmuştur (Görsel 7, 8). Ele alınan örneklerin arka ile ön yüz desenleri aynıdır.

Çalışma kapsamında en çok atkı yüzlü seyrek motifli dokuma (Görsel 11, 12), çözgü yüzlü dokuma (Görsel 10) ve hem çözgüde hem atkıda sivri uçlu dimi dokuma (Görsel 9) namazlık örneklerine rastlanılmıştır. Ayrıca çözgü yüzlü ve atkı yüzlü dokunan ve yörede mîzer adıyla bilinen çok işlevli ürünler de mevcuttur. Mîzer dokumalar; yer yaygısı, örtü, battaniye, perde ve namazlık olarak kullanılmıştır. Bu örnekler, yer tezgâhında parçalar halinde dokunup, afşin adı

verilen dikişle birleştirilmiştir (Öztürk G. ve Özkan Tağı S., 2018:463). Genelde namazlığa çevrilen mîzerler iki şaklı olup, motifler dikey yönde işlenmiştir. Çözü ve atkı iplerinden başka renkli desen iplikleri de kullanılmıştır. Motif oluşturulurken iplikler arka yüzde kesilmektedir. Ön yüzdeki motifler ise kabarık halde işlenmiştir. Motif oluştururken kullanılan yünler, tek bükümlü fakat sarıldığı için daha kalın görünmektedir. Hatta motif oluşturulurken mekik de kullanılmıştır (Görsel 11, 12). Ayrıca bu tür örneklerde dokuma ters yüzden yapıldığı için ipten tasarruf edildiği de bilinmektedir (Soysaldı, 2009:96). Hakkârî'deki çok işlevli mîzer dokumaların benzerlerinin; Adana, İçel, Kayseri, Konya, Malatya, Yozgat, Sivas ve Niğde'nin köylerinde de yüklük perdesi olarak kullanıldığı görülmektedir (Soysaldı, 2009:93).

Ele alınan namazlıklarda sembolik anlam içeren motifler çok fazla kullanılmıştır. Bu motiflerin başında mihrap gelmektedir. Ayrıca niş ve kemer de bütün dinlerde ve inançlarda ilahi gücü simgeleyen mimari süsleme elemanları olarak kullanılmışlardır. İslam mimarisinde de kemer; gücün, dinî aşkın ve kutsal geçişin sembolü olarak algılanmıştır. Böylelikle mihrap aynı zamanda yön tayin edici bir işaret olarak da seccadelerin ve namazlıkların ana motifi hâline gelmiş ve dünyanın ötesine geçişi simgelemiştir (Etikan, 2007:546,547). Bu çalışmada yer alan örneklerin çoğunda mihrap nişi kullanılmıştır (Görsel 1, 3, 5, 6, 7, 11, Çizim 13). Özellikle halı namazlıklarda çokça tercih edilmiştir. Mihrap motifi, XVI.-XVII. yüzyıl Osmanlı dönemi saray seccadelerinde de kullanılmıştır (Bayraktaroğlu, 1999:58). XIX. yüzyıl Osmanlı saray seccadeleri, ele alınan örneklerle mihrap motifi bakımından benzerlik gösterse de, düzenlenişi ve beraber kullanılan motifler (rumi, kıvrık dal, katmerli güller, hançer yaprakları ve bahar dalları) bakımından farklılık söz konusudur (Bilgin, 1979:18-25). Bu farklılık başkent ekolünün taşraya ulaşmamasıyla da açıklanabilir.

Hakkârî namazlıklarında cami, minare, kubbe, külah, sivri kemer ve revak gibi dini mimari öğeler de çokça tercih edilmiştir (Görsel 1, 2a, 3, 4a, 4b, 5, 9, Çizim 3, 4). Özellikle halı namazlıklarda görülen kubbe şekli ve revak düzeni Irak'taki dini yapılara benzemektedir.

Namazlıklarda kullanılan ve sembolik anlam içeren bir başka motif ise kandildir. Kandil tasviri, ilahi ışığı sembolize eder (Bilgin, 1979:18). Bu motifi, mimarinin yanı sıra mezar taşı, dokuma, metal, seramik ve çini gibi İslam sanatının her alanında görmekteyiz. Ele alınan namazlık örneklerinde sadece halı olanlarda kandil motifi görülmektedir (Görsel 1, 3, 5, Çizim 1). Söz

konusu örneklerde kandil; revak, cami, sütun ve mihrapla beraber kullanılmıştır. Bu namazlıklarda kandil mihraptan aşağı doğru sarmaktadır. Zira mihraptan sarkan kandil motifi nuru ve ışığı sembolize etmektedir (Etikan, 2007:548; Deniz, 2000:198, 199).

Ele alınan namazlıkların bazılarında ayetlik kısmında bir düğme dikkati çekmektedir. Mâzerler sonradan namazlığa çevrildiği için, kible yönünü göstermesi adına bu düğme eklenmiştir (Görsel 10). Bazılarında ise Kur'an'a gösterilen saygıdan dolayı sadece alınlık kısmına "Bismillah" yazısı eklenmiştir (Görsel 6).

Hakkâri namazlıklarında görülen cami ve mimari tasvirler, XIX.-XX. yüzyıllarda dokunmuş olan Kayseri, Sivas, Kırşehir ve Konya namazlıklarında da rastlanılmıştır (Çağlitütüncügil, 1999:89, 223). Bu namazlıklar, XII.-XIII. yüzyıl Anadolu Selçuklu geleneğinin XX. yüzyılda da farklı şehirlerde yaşatıldığı en somut örneklerini oluşturmaktadırlar. Aynı zamanda XIX. yüzyılda dokunulduğu düşünülen Elâzığ Müzesi'ndeki halı namazlıklarda da mihrap nişi, akrep, koçboynuzu ve çengel motifleri kullanılmıştır (Aytaç, 2013:26, 27, 29, 30). Diğer yandan XX. yüzyıl Sivas seccadelerinde de mihrap nişinin ortasına asılı kandil motifi yer almaktadır (Yıldırım M. ve Dumluca M., 2017:155). Ancak Sivas seccadelerinde görülen çiçek ve bitki motifleri Hakkâri namazlıklarında yok denecek kadar azdır.

Mihrap nişi ve hayat ağacı motifinin kullanılması bakımından Hakkâri namazlıklarıyla XIX.-XX. yüzyıllara ait Azerbaycan halı seccadeleri arasında benzerlikler görülse de zemin yüzeyindeki verev çizgiler, eşkenar dörtgenler ve çiçek bezemelerinin oluşturduğu düzenleme bakımından farklılıklar söz konusudur. Ancak Azerbaycan namazlıklarının bordürlerindeki kilim desenleri ele alınan örneklerle aynıdır (Nekrasova N. ve Kınayeva K.G., 1997:49, 50, 51, 54, 61, 63).

Hakkâri namazlıklarında dini mimari mekânların ve elemanlarının yanı sıra gündelik yaşamı, bereketi, bolluğu, doğurganlığı, nazarı vurgulayan semboller, bitkisel ve geometrik motifler veya imler de repertuarı zenginleştirmiştir. Ancak düz dokumalarda dini mimari mekânlar yok denecek kadar az kullanılmıştır.

İncelenen düz dokuma namazlıklarda da doğum ve çoğalmayla ilgili; elibeline, koçboynuzu, saçbağı, bukağı ve yıldız motifleri çok kullanılmıştır. Elibeline motifi; dişiliği, doğurganlığı, bereketi, uğuru, mutluluğu ve neşeyi sembolize etmektedir (Erbek, 2002:12). Bu

çalışma kapsamında ele alınan namazlıkların sadece birinde elibeline motifi görülmektedir (Görsel 8, Çizim 9). Koçboynuzu ise bereket, güç, kahramanlık ve erkeklik sembolü olarak bilinmektedir (Karahan, 2007:57). Bu motif, İslam öncesi dönemlerden beri Anadolu ve Orta Asya topraklarında kullanılan ortak motiflerdendir. Çalışma kapsamında ele alınan örneklerde çokça tercih edilmiştir (Görsel 7, 8, 12, Çizim 6).

Doğum ve çoğalmayla ilgili bir diğer motif yıldızdır. Yıldız motifi kol sayılarına göre; mükemmelliği, evliliği ve gökkuşağı gibi farklı anlamları ifade etmektedir (Karahan, 2007:58). Ele alınan gerek halı gerekse düz dokuma namazlıklarda yıldız, kullanılan ortak motiflerdendir (Görsel 4b, 6, 11, Çizim 18). Doğum ve çoğalmayla ilgili bir diğer motif ise saçbağıdır. Saçbağı, evlilik isteğini sembolize etmektedir (Erbek, 2002:66). Ele alınan örneklerde saçbağı, dolgu motifi olarak kullanılmıştır (Görsel 2a). Doğum ve çoğalma motiflerinden bir başkası ise bukağıdır. Bukağı motifi ele alınan örneklerden sadece bir kilim namazlıkta görülmektedir (Görsel 7).

Çalışma kapsamında ele alınan namazlıklarda yaşamı sembolize eden; su yolu, tarak, muska-nazarlık, göz, haç, çengel, akrep, kurtağzı ve hayat ağacı motifleri de yer almaktadır. Gerek havlı gerekse düz dokuma namazlıklarda görülen motiflerden biri hayat ağacı olup daha çok halı namazlıklarda tercih edilmiştir (Görsel 2b, 4a, Çizim 2).

İki bölümlü namazlığın üst tarafında hayat ağacı, alt tarafında ise cami, minare, revak veya mihrap nişi yer almaktadır. Hayat ağacı, eski dönemlerden beri farklı dinlerin kullandığı ortak anlam içeren motiflerinden biridir. Türklerde Şamanizm'le alakalı olduğu düşünülen bu motif, dünyanın merkezi ve Şaman'ın gökyüzü seyahati sırasında kullandığı merdiven olarak kabul edilmiştir. Ayrıca İslami inançta ise ölümsüzlüğü sembolize etmektedir (Etikan, 2007:549). Aynı zamanda cenneti ve yaşamı da simgelemektedir (Bilgin, 1979:18). Cami gibi dini mimari öğelerle beraber kullanılması cenneti simgelediğini desteklemektedir.

Gerek havlı gerekse düz dokuma namazlıklarda çokça kullanılan akrep, kişiyi kötülüklerden ve tehlikelerden koruduğuna inanılan motiftir (Karahan, 2007:56, (Görsel 2a, 7, 8, 12, Çizim 5). Yine yaşamı sembolize eden ve özellikle kilim namazlıklarında kullanılan bir diğer motif ise kurtağzıdır (Görsel 7, Çizim 10). Ele alınan namazlıklarda nazara karşı kullanılan muska amaçlı motifler de bulunmaktadır. Bunlar göz ve taraktır (Görsel 8, 10, Çizim 12, 15). Çengel, küpe

ve keçi izi ise daha çok dolgu motifi olarak kullanılmıştır (Görsel 2a, 4b, 7, 8, 10, 11, Çizim 7, 8, 11, 14, 16). Keçi izi motifi üretkenliği, avcılığı ve yiğitliği sembolize etmektedir (Karahana, 2007:59). Bu sebepten ötürü incelenen Hakkâri namazlıklarında keçi izi motifi çokça görülmektedir.

Hakkâri namazlıklarında bitkisel motifler yok denecek kadar az işlenmiştir. Örneklerde stilize gül, dolgu motifi olarak kullanılmıştır (Görsel 6).

Ölüm ile ilgili kullanılan motiflerden biri kuştur. Ele alınan dokumaların sadece birinde görülmektedir (Görsel 11, Çizim 17). Güç, kudret, mutluluk, sevinç, ölen kişinin ruhu ve haber anlamlarına gelmektedir (Etikan, 2007:551). Kuş, tekstil sanatlarında da tercih edilen önemli motiflerden biridir. Bu motif; Türklerin günlük hayatta kullandıkları çadır, halı, keçe, eyer örtüsü, kumaş ve dini eşyaların bezemesinde çokça görülmektedir. Kuş motifi, kullanıldığı dönemlerin üslubuna uygun bir şekilde işlenmiştir (Sürür, 1992:206-209). Orta Asya hayvan üslubuyla ortaya çıkan kuş figürünü simetrik bir şekilde işleme özelliği, Selçuklu ve Beylikler dönemindeki halılarda da görülmektedir (Sürür, 1992:206, 207). Bu çalışma kapsamında ele alınan namazlık örneğinde de kuş motifleri, simetrik bir şekilde verilmiştir (Çizim 17).

Türkiye'deki cicim ve kilim namazlıklarda kuş figürü yaygın bir şekilde görülmektedir. Ancak bu çalışma kapsamında ele alınan örneklerle Van kilimlerindeki muhabbet kuşu figürünün işlenişi benzerlikten öte aynıdır (Acar, 1975:11; Karahana vd., 2008:142, 144). Bu benzerlikte kültür, iklim ve coğrafi yakınlık ağır basmaktadır.

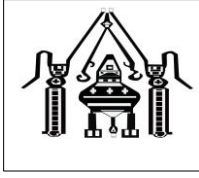
Kurtağzı, akrep, bukağı, koçboynuzu ve hayat ağacı motiflerinin kullanımı bakımından, Kayseri Türkmen kilim namazlıkları ve Konya namazlıklarıyla benzer özelliktedir (Acar, 1975:10, 14, 27). Ancak motiflerin yerleştirilmesi, iç zemin, bordür ve renk bakımından farklılıklar söz konusudur. Ele alınan örneklerdeki geometrik motif tercihi; Antalya'daki kilim, cicim ve zili namazlıklarında da görülmektedir (Eroğlu, 2013:263).

Bardız seccadelerinde ve namazlıklarında çiçek ve gül motifleri bolca kullanılmıştır (Ergüder, 2011:46). Bardız ve XX. yüzyıl Kars namazlıklarıyla bitkisel motif kullanımı bakımından Hakkâri namazlıkları farklılık arz etmektedir. Hakkâri namazlıklarında bitkisel motifin hiçbir şekilde ana motif olarak kullanılmadığı görülmüştür.

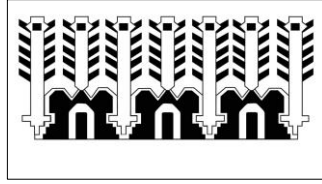
Düz dokuma namazlıkların, iki dikey eksenli göbek (madalyon) motifi bakımından Diyarbakır kilim seccadesiyle benzerlikleri söz konusudur (Yeşilbaş, 2011:114). Ayrıca Tarsus yöresindeki Yörüklerin namazlıklarındaki koçboynuzu ve minare ile de benzerlik gösterir (Taş, 2010:158, 163, 165).

Aynı şekillerin ve aynı işaretlerin Orta Asya bozkırlarından Anadolu coğrafyasına kadar kullanılmış olması, sanatsal göçün doğudan batıya doğru kaydığını göstermektedir. Nitekim yapılan araştırmalar da daha çok bu yöndedir. Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırım ve Özbekistan'daki dokumalarda bulunan bezemeler-işaretler, bu çalışmada ele alınan örneklerde de görülmektedir (Aksoy, 2008:98, 103, 104, 106,107, 109, 110; Akpınarlı H.F. ve Yerdenova A., 2019:36, 37). Ele alınan kilim namazlıklardaki motiflerle Sibirya Türklerine ait damgalar aynıdır. Damga veya mühür, boyların veya ailelerin özel imzası, işareti, göstergesi yani nişanı anlamına gelmektedir (Aksoy, 2011:76). Günümüzde hangi işaretin hangi boya ait olduğunun tam olarak bilinmemesi, damgaların zamanla motiflere dönüşmesiyle açıklanabilir.

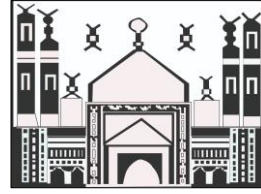
Bu çalışma kapsamında ele alınan halı namazlıklarda merkezi (Görsel 1-6) ve dikey ekseninde gelişen kompozisyon düzenlemeleri görülmektedir (Görsel 6). Özellikle merkezi kompozisyonlu örneklerde zemin iki bölüme ayrılmıştır. Dikey ekseninde gelişen kompozisyonda ise motifler dikey olarak yıldız veya sekizgen madalyonun içine yerleştirilmiştir. Kilim namazlıklarda dikey ekseninde gelişen kompozisyon görülmektedir (Görsel 7, 8). Kilimlerde dikey olarak konumlandırılmış çokgen madalyon içerisine motifler işlenmiştir. Cicimlerde de dikey ekseninde gelişen bir kompozisyon düzenlemesi hâkimdir (Görsel 9-12). Zemin, şeritlere ayrılmış ve içerisine motifler işlenmiştir. Hakkâri'de bulunan namazlıkların zemininde; bordo, kahverengi, kırmızı ve mavi gibi koyu renkler tercih edilmiştir. Motiflerde ise; krem, sarı, pembe, yeşil, turuncu ve lacivert renkleri kullanılmıştır.

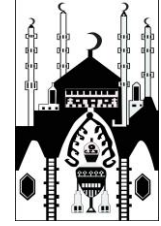
Çizim 1- Kandil Motif

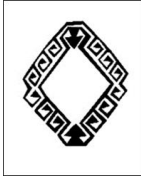
Çizim 2- Hayat Ağacı

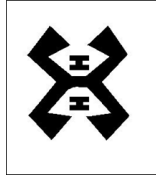
Çizim 3- Cami Tasviri

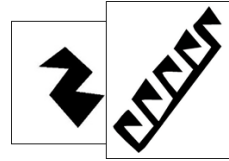
Çizim 4- Cami Tasviri

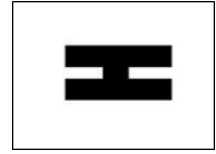
Çizim 5- Akrep

Çizim 6- Koçboynuzu

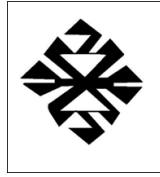
Çizim 7- Çengel

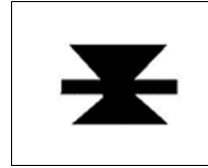
Çizim 8- Keçi İzi

Çizim 9- Elibelinde

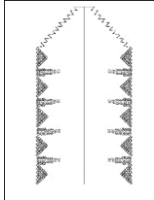
Çizim 10- Kurtağzı

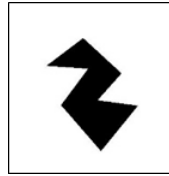
Çizim 11- Küpe

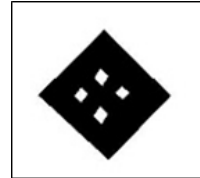
Çizim 12- Tarak

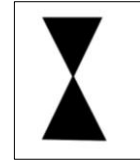
Çizim 13- Mihrap Nişi

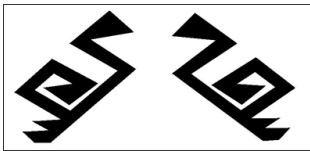
Çizim 14- Çengel

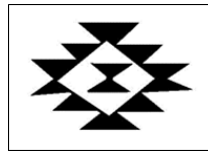
Çizim 15- Göz

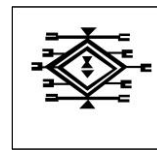
Çizim 16- Küpe

Çizim 17- Kuş

Çizim 18- Yıldız

Çizim 19- Bereket

7. Sonuç

İslam sanatının önemli dokumalarından biri olan namazlıklar, caminin mistik atmosferini evlere taşımasından dolayı önemlidir.

Şemdinli'deki Herki aşireti kadınları tarafından dokunan namazlıklarda motif olarak genellikle cami, minare, kandil, mihrap ve sütun kullanılmıştır. Namazlıklarda kullanılan dini ikonografik anlamlar içeren bu motifler, yöredeki insanların inanç dünyalarına da hitap etmektedir. Hakkâri merkez, Yüksekova, Çukurca ve Derecik ilçelerinde bulunan namazlıklarda ise daha çok; akrep, çengel, kurtağzı, koçboynuzu, su yolu, yıldız, göz ve nazarlık gibi motifler tercih edilmiştir. Ayrıca namazlıklardaki motiflerin bu kadar zengin olması, kültürlerin geçmişinin ve etkileşiminin bir sonucudur.

Yörede tespit edilen namazlıklar incelendiğinde, dokuma yapan kadınların zevklerini dokumalara yansıttığı görülmektedir. Namazlıklarda, geometrik ve sembolik anlam içeren mistik motiflerin ağırlıkta olduğu süsleme anlayışı hâkimdir. Bu motifler simetrik bir şekilde düzenlenmiştir. Perspektif açısından pek başarılı sayılamayacak bu örneklerde, mimarî unsurların en ince detaylarına kadar verilmiş olması önem arz etmektedir.

Gerek havlı gerekse düz dokuma Hakkâri namazlıklarında koyu renkler tercih edilmiştir. Kışların soğuk, karlı geçmesi insanları koyu renklere yönlendirmiştir. Kilimlerdeki koyu renklerin namazlıklarda da çok fazla tercih edilmesi, geleneğin etkisinin ağır bastığını göstermektedir.

Sonuç olarak; Orta Asya'daki geleneğin Hakkâri'de de devam ettiğinin en somut kanıtlarından biri, namazlıklardır. Bu örnekler, Selçuklu ve Osmanlı namazlık geleneğinin yanı sıra yöresel-mahalli zevk ve motiflerin harmanlanmasıyla oluşturulmuştur. Halı namazlıklarda görülen madalyonların Selçuklu; düz dokumalardaki İslamiyet öncesi Türk döneminde kullanılan damga motiflerin Orta Asya geleneği; cami, kandil, mihrap gibi dini motiflerin ise İslamiyet'in etkisiyle oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Kayseri, Sivas, Kırşehir, Konya, Antalya, Diyarbakır, Adana, İçel, Malatya, Yozgat, Sivas ve Niğde'nin yanı sıra Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırım ve Özbekistan'daki namazlıklarla olan benzerlikler, Anadolu'da ve Türk dünyasında ortak bir motif dilinin varlığına işaret etmektedir. Nitekim bu örnekler, kültürel kodların aktarılmasının da en somut verilerini oluşturmaktadır.

Kaynakça

Acar, B. (1975). *Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar*, 1. Basım, İstanbul: Apa Ofset Basımevi.

Akpınarlı, H. F. ve Yerdenova, A. (2019). "Kazakistan'ın Türkistan Eyaletindeki Halı Motiflerinin İncelenmesi", *Arış*, Sayı 15, s.18-39.

Aksoy, M. (2008). "Kültür Sosyolojisi Açısından Halı-Kilim Sanatı ve Etnografik Eserlerdeki Damgaların Dili", 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)*, 10-15.09.2007, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı, s.75-120.

Aksoy, M. (2011). "Kaya Resimlerinden Alfabeye Avrasya'da Türk Damgaları", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Tarih Kültür Dergisi*, Sayı 300, s.70-76.

Aslanapa, O. (1987). *Türk Halı Sanatı'nın Bin Yılı*, 1. Basım, İstanbul: Eren Yay. ve Kitapçılık Ltd.

Aytaç, İ. (2013). "Elazığ Müzesindeki Osmanlı Dönemi Eşik ve Seccade Halıları", *Arış*, Sayı IX, s.12-33.

Bayraktaroğlu, S. (1999). "Seccade", *Erdem (Halı Özel Sayısı-I)*, Cilt 10, s.57-64.

Bilgin, Ü. (1979). "XIX. Yüzyıl Seccadeleri", *Sanat Dünyamız*, Sayı 17, s.18-25.

Bozkurt, N. (2009). "Seccade", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, Cilt 36, s.269-271.

Çağlıtütüncügil, E. (1999). "Cami Tasvirli Yahyalı (Kayseri) Halıları", *Erdem*, Sayı 28, s.87-94.

Deniz, B. (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, 1. Basım, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Erbek, M. (2002). *Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri*, 1. Basım, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Ergüder Aslıhan, A. (2011). "Şenkaya Yöresi'nde Bardız, Goşken ve Şabani Dokumaları", *Arış*, Sayı VI, s.40-59.

Eroğlu, M. A. (2013). "Antalya ve Civarı "Cicim Seccadeleri" (Namazlağ)", *Akdeniz Sanat Dergisi*, Sayı 12, s.252-267.

Etikan, S. (2007). "Seccade Halılarda Kullanılan Bazı Motifler ve Bu Motiflerin İslam Sanatında Yeri", *ICANAS 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15 Eylül, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, s.545-563.

İbni, M. (2012). *Sünen-i Tercemesi ve Şerhi*, çev. Haydar Hatipoğlu, İstanbul: Kahraman Yayınları.

Karahan, R. (2007). *Dünden Bugüne Hakkâri Kilimleri*, 1. Basım, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Karahan, R., Kulaz, M. ve Taş, E. (2008). *Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Kilim Kataloğu III*, 1. Basım, Ankara: Net Ofset.

Nekrasova, N. P. ve Kınayeva, K.G. (1997). *Moskova Şark Sanatları Devlet Müzesi Türk, Azeri ve Türkmen Seccadeleri*, çev. Cem Oğuz, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Öztürk, G. ve Özkan Tağı, S. (2018). "Hakkâri Demirtaş (Yağmurlu Mezrası) Köyü Mezer (Mézerk-Mezer) Dokumaları", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 77, s.460-473.

Soysaldı, A. (2009). *Düz Dokuma Teknikleri ve Teknik Desen Çizimleri*, 1. Basım, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Sözen, M. (1998). *Geleneksel Türk El Sanatları*, 1. Basım, İstanbul: Hürriyet Gaz. ve Mat. A.Ş.

Sürür, A. (1992). "Türk Süsleme Sanatlarında Kuş Motifi ve Tekstil Sanatlarımızdaki Yeri", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Cilt V, Ankara: Feryal Matbaası, s.203-210.

Taş, E. (2010). "Tarsus Yöresine Ait Zili Teknikli Yörük Seccadelerinden Örnekler", *Akdeniz Sanat*, Sayı 3(6), s.153-165.

Yeşilbaş, E. (2011). "Diyarbakır Karacadağ Kilimlerinin Desen ve Motif Özellikleri", *Arış*, Sayı VI, s.112-117.

Yıldırım, M. ve Dumluca, M. (2017). "Tokat Mevlevihanesi'nde Bulunan Sivas Yöresi Halı Seccadeleri", *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 9, s.145-170.

Görüşmeler

Düzen, H. (2018). Halime Düzen ile Dilekli Köyü'nde yapılan görüşme, Hakkâri; 25 Haziran.

Yaşar, Z. (2018). Zeliha Yaşar ile Yağmurlu Köyü'nde Yapılan Görüşme, Hakkâri; 26 Haziran.